

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІК ТА ТЕХНОЛОГІЙ БАТІКА В РОБОТІ НАД ДИПЛОМОМ

Балуєк Л. В.,

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. В статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти формування художнього образу в техніках батіку в процесі виконання студентами-випускниками дипломного завдання.

Ключові слова: дипломне завдання, композиція, батік.

Аннотация. Балуєк Л. В. Особенности использования техник и технологий батика в работе над дипломом. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты формирования художественного образа в техниках батика в процессе выполнения студентами-выпускниками дипломного задания.

Ключевые слова: дипломное задание, композиция, батик.

Annotation. Balyuk L. V. Particularities of the use technician and technology of batik in work on diploma. In article are considered theoretical and practical aspects of the shaping the artistic image in technician батика in process of the execution student-graduate of the degree task.

Keywords: degree task, composition, batik.

Постановка проблеми. Система освіти художника-педагога потребує суттєвого коректування та оновлення, але фактом лишається те, що, понад усе, необхідно сформувати професіоналізм, широту світосприйняття, самостійність мислення, які сприяють творчим успіхам майбутнього учителя образотворчого мистецтва. В широкому розумінні художник-педагог це і філософ, і громадянин, і демократ.

Техніки батіку як складова фахової підготовки насамперед привабливі тим, що вони не замикаються на вузьких задачах технології, а мають на меті показати підготовку всебічно розвинутої творчої особистості. Саме такий підхід дозволяє нашим випускникам працювати плідно не тільки в текстилі, але й в інших галузях художньої та педагогічної діяльності.

Для цього необхідно різнобічно розвинути творчі здібності студента, навчити його по-особливому бачити – у мистецтві, у житті й у орнаменті – всюди бачити спосіб художнього самовираження, імпульс, що спонукає до творчості. Художник-педагог принесе багато користі, якщо він одержить широку гуманітарну освіту та фахову підготовку.

Робота виконана у контексті програм НДР Криворізького державного педагогічного університету.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Публікації, що стосуються даного питання не враховують специфіки художньо-графічного факультету. Грунтовний підручник В. Н. Козлова “Основы художественного оформления текстильных изделий” [2] розрахований на спеціалістів легкої промисловості. Цікаві методичні рекомендації відділення декоративного текстилю Львівської академії декоративного мистецтва, але вони мають невеликий тираж і розроблені для конкретної спеціальності художника декоративного текстилю.

Формування цілей статті. У випадку, коли студенти обрали техніки батіку для виконання дипломного завдання, вони не завжди вміють організувати хід роботи, узагальнити напрацьований матеріал, інтерпретувати творчий задум. Мета статті – допомогти студентам-випускникам системно і послідовно виконати дипломне завдання, своєчасно зорієнтуватись при виборі теми та техніки розпису.

Результати дослідження. Роботі над батіком притаманна оригінальність рішення: трактувати ідею можна непередбачено цікаво – головне, щоб вона була своя, індивідуальна. Особливу увагу потрібно приділяти умовно-декоративному зображенню. Підходи до теми повинні бути такими, щоб дати можливість широкої варіабельності композиційних рішень, глибокого проникнення в матеріал. В першу чергу увага приділяється роботі з кольором як основним інструментом художника текстилю. Причому колір в композиції бажано пов'язувати безпосередньо із завданнями по живопису та малюнку.

Підходи до визначення дипломного завдання починаються з курсових та науково-творчих студентських робіт, щоб бути ерудованими по таким напрямкам як історія класичного текстилю, історія костюму, етнографія, естетика. Багато часу необхідно проводити не лише в аудиторіях, але й у бібліотеках і на виставках. Свобода самовираження, широта набутих знань та навичок допоможе формуванню універсальності художника-педагога. Робота над дипломом це процес сумісної творчості: викладач і студент разом обговорюють запропоновані автором диплому ескізи. В залежності від задуму, відповідно індивідуальності студента, викладач розробляє

спеціальні завдання та вправи. Етап роботи над ескізами дуже важливий, тому що в ньому з найбільшою силою проявляються творчі здібності студента.

Технологічні особливості батіка органічно поєднуються з естетичними функціями, що в останній час все більше розвивають його образотворчі можливості. Досвід сучасного авторського розпису в Україні свідчить про різні шляхи нового осмислення народного мистецтва, етносу, схильність до вишуканих ліній, новацій в області пошуку нових форм.

Розквіт розпису на тканині актуалізувався внаслідок широкого введення його в навчальні програми мистецьких освітніх закладів і більшість цікавих творчих знахідок у цій техніці належить молодим художникам. Як правило, в творах сучасних художників текстилю використовуються одночасно декілька різноманітних технік та прийомів: батік, вибійка поєднуються з ткацтвом, шлетінням, аплікацією і т. д. у різних варіаціях. Для того, щоб вирішити індивідуальні творчі задуми в мистецтві батіка, слід бути відданим цьому виду протягом досить довгого творчого шляху та експерименту, та мати можливість зіставити свої твори з творами колег.

Започаткувати ознайомлення з текстильними техніками доцільно починаючи від основ, а саме з історії їх виникнення та становлення.

Приступаючи до розробки ескізу батіка необхідно мати на увазі кілька аспектів, які потрібно контролювати водночас.

Перш за все необхідно мати уявлення про різні види ручного розпису та бажано зробити кілька вправ в цих техніках, щоб відчути свободу творчого задуму відносно технології. В процесі виконання вправ з'являється певний досвід та можливість ознайомитись з слабкими і сильними якостями, виразними засобами та окремими можливостями різних технік.

Слід зауважити, що в залежності від виду тканини по різному сприймається зображене на ній. М'які кольорові відносини притаманні виробам з шифону, крепдешину, на бавовні кольори більш насичені, контрастні.

Характер зображення в текстильних композиціях максимально залежить від техніки виконання. В холодному батіку лінія-контур е

найважливішим виразним засобом, що дає можливість надати особливої графічності зображенню, в гарячому батіку живописні декоративні відносини, великі плями чистих кольорів, у вільному розписі тонкі переходи кольорів, набрызки, загуєтки. Звідси сам по собі виникає висновок, що в пошуках композиції батіку є найважливішими кольорові відносини. Прекрасний за малюнком задум можна зіпсувати невдалим колористичним рішенням. Тому важливо мати на увазі основи кольорознавства. Тут треба відмітити як головні три кольори жовтий, синій, червоний. Чистий жовтий і чистий синій кольори, так, як і чистий червоний і чистий зелений кольори є парними, взаємодоповнюючими. Всі інші, проміжні кольори отримуються змішуванням основних.

Для початку роботи в текстильному розписі досить мати фарби жовтого, червоного і синього кольорів, хоча б двох відтінків. Яскраво-червоний колір є теплим, рубіновий – холодним кольором, брильянтово-синій – теплим синім, васильковий – холодним, яскраво-зелений – теплим, темно-зелений – холодним кольором.

Існує три способи змішування кольорів: механічний (змішування кольорів), лесування (накладання одного кольору на інший, з утворенням третього), і оптичний (два кольори, розміщаючись на площині у вигляді дрібних точок, смуг та орнаментальних форм, створюють оптичне відчуття нового кольору).

Перший спосіб характерний для розпису холодного батіку, два інших – для гарячого. Користуючись усіма способами змішування кольорів, можливо збільшити свою палітру.

Колір в розпису має найважливіше значення, хоча кольорова палітра обмежена технологією. Колір при фарбуванні перекривається 4-5 разів, тому спочатку бажано переважно працювати в теплій, або холодній гамі. Це дає неабиякі кольорові ефекти, характерні для конкретного виду розпису. Працюючи розчинами барвників з використанням принципу накладання кольорів, можна одержати чудові результати. Золотий засвітиться за рахунок перекриття малиновим; тонка прозорість з'явиться в поєднанні рожевого, сірого та бузкового кольорів, що допоможе передати простір в зображенні.

В батіку існують неможливі в живописі поєднання – кольорова пляма завжди огорнута восковим контуром, тому кольори однієї гами,

наприклад, голубий, темно-синій, або золотий, оранжевий, червоний не зливаються, а складають загальну колористичну атмосферу. Велике значення в батіку має чорний колір, особливо, коли він виступає без прокладки іншого кольору, таким чином він одержує глибину та матовість.

Працюючи в класичній техніці важливо мати на увазі, що світло є одним з засобів, які допомагають фарбам здобути додаткову насиченість, але не слід залишати вироби так, щоб вони довго знаходились під впливом сонячного світла, оскільки батік вигорає.

Класичний батік має свої вимоги відносно композиції. Тіні, півтони тут технічно неможливі, батіку притаманні площинні рішення до того ж восковий контур надає виробу графічності і динамізму. Співвідношення великих кольорових плям і подробиці орнаменту складають основні переваги класичного батіка. Східний батіковий орнамент налічує більше 10 тисяч рисунків. При виборі теми визначається міра стилізації. Потрібно твердо стояти на тому, що кожен декоративний елемент роботи повинен бути виправданим за смыслом, наприклад, орнамент може відігравати в роботі роль музичного ритму.

Беручи до уваги точний порядок накладання кольорів, переходячи від етапу до етапу зі змушеними зупинками, художник вступає до діалогу з технологією. Навіть при великому досвіді неможливо вгадати колір, тому класичний батік передбачає корективи задуму, що дає можливість імпровізації. Вироби, виконані в класичній техніці батіка, як ніякі інші передають чутливу природу творчості і залишають у глядача цілісне сприйняття твору.

Кожна техніка батіку потребує від автора особливого ритму роботи, має свій характер. Так звана змішана техніка несе в собі ефектне поєднання різних за природою прийомів, тонкі градації кольору, вишуканість колориту, кольорова єдність допомагають гармонізувати сюжет та об'єднують кількість деталей.

Комбіновані авторські техніки полягають не тільки в поєднанні різних технік батіка, а й у застосуванні різних допоміжних матеріалів, та використанні розписаної тканини як допоміжного виразного засобу. Допоміжними матеріалами можуть бути скляне намисто, шовкові нитки, тощо. Їх застосовують для передачі об'єму в композиції.

Розписані в різні кольори шматки тканини можна використовувати для складних аплікацій та колажів. Авторські техніки можуть бути дуже цікавими, але важливо, щоб всі пошуки не звелись тільки до отримання гарних ефектів, необхідно, щоб використані засоби працювали на повніше розкриття творчого задуму.

Діапазон творів розписного текстилю дуже великий. Легкі декоративні завіси, свого роду рухливі стіни, прикрашені розписом будуються композиційно як монументально-декоративні твори, невеликі панно будуються аналогічно композиції станкової графіки, оскільки станкові панно камерного типу – це твори станково-декоративні, призначені для інтер'єру. Ці своєрідні декоративні етюди, в яких зображення формуються переважно кольорами, по своїй художній виразності можуть бути художньою домінантою в інтер'єрі, емоційно підтримувати середовище. Широко батік використовують також для оздоблення одягу та утилітарних предметів.

Роботу над ескізом треба починати з композиційних пошуків. До уваги береться призначення речі, сюжет, майбутня техніка виконання.

Студенти художньо-графічних факультетів починають з I курсу знайомитись з основними засобами і видами композиції та основами кольорознавства, тому вони мають уяву про колір, як виразний елемент композиції, та такі засоби, як рівновага, ритм, статика, динаміка, пропорції, симетрія, асиметрія, контраст, нюанс, акцент, рівновагу. Засвоєння практичних вправ з розпису текстилю бажано поєднувати їх з вправами з основ композиції.

Процес створення композиції в техніці батіка – це постійний творчий пошук. Зробити ескіз на папері і повторити його без змін практично неможливо, тут потрібен ризик та особливе почуття конкретного матеріалу.

Розпис текстилю передає живий рух руки автора. Комбінована техніка, вільний розпис, поєднаний з холодним батіком, набрызками і т. п. відкриває простір для імпровізації і фантазії. Особливо хотілось би звернути увагу на завдання по інтерпретації. Предметом інтерпретації може стати натюрморт, який виконується або згідно з програмою живопису, або окремо. Розв'язати дане завдання можна, використовуючи реалістичні замальовки. Різноманітні за тоном,

кольором, формою предмети, з яких укладають натюрморт, необхідно сприймати як певне джерело на основі якого студенти можуть імпровізувати внаслідок своїх смаків і уподобань, використовуючи здобуті раніше навички. Спочатку треба виконувати різноманітні рисунки натюрморту, намагаючись подати його композицію, виявити характер предметів. Далі виконуються варіанти стилізації натюрморту, і вже потім йде черга імпровізації, де, щоб виявити виразність графічного і живописного трактування самого натюрморту, можлива також деформація чи перегин форм предметів. Підхід до розв'язання кожного завдання має бути творчим, тому що саме так формується самостійність авторського мислення. Звісно, що предметом стилізації та інтерпретації може бути не тільки натюрморт, а й портрет, пейзаж, багатофігурні композиції і т. д.

Щоб закріпити і поглибити свої навички доцільно проводити обговорення ескізів і готових робіт, відвідувати музеї та художні виставки, знайомитись з творами класичного народного мистецтва.

Висновки. Успішне виконання дипломного завдання в техніках батіка можливе за умов синтезу набутих студентами навичок в галузі декоративного текстилю, композиції, малюнку та живопису, історії мистецтва, методичних вимог кафедри і дипломного керівника.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Результати досліджень можуть бути використані при розробці навчальних програм, спецкурсів, індивідуальній роботі з фахових дисциплін на художньо-графічних факультетах педагогічних вузів.

Література

1. Анри де Моран. История декоративно-прикладного искусства. – М.: Искусство, 1982. – 577 с.
2. Козлов В. Н. Основы художественного оформления текстильных изделий: Учебник для вузов. – М.: Легкая и пищевая промышленность., 1981. – 264 с.